

The background features a gradient from light green on the left to dark blue on the right. On the left side, there are several circular elements: a large scale with numerical markings from 140 to 260, and several smaller circles with arrows indicating clockwise or counter-clockwise rotation. The overall aesthetic is technical and modern.

MŰNEMEK ÉS MŰFAJOK

AZ IRODALOM FELOSZTÁSA

- Eredete szerint: népköltészet, műköltészet
- Formája szerint: próza, verses, dialogikus/monologikus
- Műnemek szerint:

líra

dráma

epika

LÍRA/DRÁMA/EPIKA?

Nemhiába, hogy még csak kamasz vagyok, de nem is sikerült még nekem soha semmi. Kivéve ezt a könyvet. Pedig olyan szomorú és fura dolgok történtek velem, hogy ne tovább!

Beszélték felőlem az emberek, hogy csudagyerek vagyok, meg hogy bár akasztottak volna föl kétnapos koromban, mert nem lesz belőlem becsületes ember se így, se úgy.

Anyámnak meg egyenesen azt javasolták, hogy tekerje ki a nyakam inkább előbb, mint utóbb. Ha levelet kaptam volna, így címezték volna meg számomra az atrecot: "A szépreményű Bendegúznak a Feketesas uccába, saját keze közé."

(Rideg Sándor: Indul a bakterház)

LÍRA/DRÁMA/EPIKA?

MARCI: *(élénk, ugrándozó, körmét fújja)* Dicsérem a Kisjézuskát! Jön már a mi betlehemünk, kicsi Jézus vára.

A székre meg üljön egy őr, aki megvigyázza.
Gyere már, Áron! Szólj már, alig várom!

ÁRON: *(kezeit dörzsölve, hátra csapkodva bemelegít, kifulladt hangon mondja)* Itt van már a rét közepén szegény öreg Jakab,
Sántít, vérzik a szakálla, jaj, tán meg se marad!
Hogy miket tett ez a vénség a kis betlehemért,

Tanulhatunk mi is tőle bátorságos erényt,
Képzeljék csak: a nagyerdőben farkascorda tört ránk!
Én persze mindjárt meglógtam, se kardunk, se puskánk.

A két betlehemes angyalt kis híján fölfalták,
Hanem a vén Jakab pásztor bizony elébük állt.

LÍRA/DRÁMA/EPIKA?

Celler Kiss Tamás: a rend elgondolása

a lényeg ott volt nem sokkal a vége után.
és a szőnyeg alatt a por – gyűlik láthatatlan,
de valakinek mindig tudnia kell róla.

én voltam, aki tudtam, mert én söpörtem,
és nem sokkal a vége után, a lényeggel
is nekem kellett elszámolnom.

az elszámolást persze látták, mert látniuk
kellett – a kapun száradó szőnyeg jelezte,
hogy ez most a takarítás ideje.

rend lesz, a helyére kerül minden. a szőnyeg
száraz lesz, nem súlyos, egyedül is el fogom
bírní. alatta por semmi.

de hagyjuk most ezt; azt akartam mondani,
hogy itt vagyok a végén, nem sokkal a lényeg
előtt, és nem tudok továbblépni.

A MŰNEMEK/MŰFAJOK HASZNÁRÓL...

- A műnemi felosztás a történések, szituációk közvetítésének alapvető módjait határozza meg.
- Kommunikációs funkciók kapcsolhatók a műnemekhez: a tájékoztatás, a kifejezés és a felhívás.
- A műfajok kategóriák, feltételrendszerek – jelet küldenek az olvasónak/így ő megfelelő értelmezési stratégiát alkalmaz.
- A csoportosítás segít eligazodni.
- Műfajteremtő tényezők: tartalom, forma, terjedelem, megszólalási mód stb.
- Besorolási problémák, változó kategóriák: a szöveg, ballada, drámai költemény.

AZ EPIKA

Mi jellemzi az **epika** műnemét?

- A görög eredetű szó, amelynek jelentése elbeszélő.
- Az epikai alkotások legjellemzőbb sajátossága az elbeszélő jelleg; az író történetet, eseményeket jelenít meg művében.
- Leggyakrabban egy **elbeszélő/narrátor** mondja el, meséli el az eseménysort, a történetet.
- A drámával ellentétbe, az ábrázoltat múlt időben, elmúltként mondja el (akkor is, ha nyelvtanilag jelen időben).
- A cselekményben "hősök", szereplők kerülnek egymással kapcsolatba, különböző konfliktusok (összeütközések) bontakoznak ki közöttük.
- **Az epikus közlés módjai:** az *elbeszélés* (az események előadása, ez az elsődleges közlésmód), a *leírás* (a cselekmény színterének, a szereplők külső-belső tulajdonságainak, a környezetnek vagy egyes elemeinek a bemutatása) és a *párbeszéd* (a szereplőknek az elbeszélő által "idézett" szóbeli megnyilatkozásai).

AZ EPIKA FELOSZTÁSA

- Terjedelem szerinti felosztása:

nagyepika (pl. eposz, regény),

kisepika (pl. novella, mese, legenda, monda, anekdota, karcolat, vicc).

- A nagyepika terjedelme lehetővé teszi, hogy az életet, a bemutatott kort teljesebben ábrázolhassa a szöveg. A nagyepikus művekben bonyolult cselekménnyel, sok fő- és mellékszereplővel, sokféle összefüggéssel találkozunk. A jellemek fejlődnek, változnak.
- A kisepikus mű a valóság egy kis darabját ragadja ki és mutatja fel.
- Szövegforma szerint megkülönböztetünk verses epikát és prózaepikát + levélregény, naplóregény.
- Tematikusan, tehát tartalmi jellegzetességeik szerint lehetnek: *történelmi regény, karrierregény, társadalmi regény, nevelődésregény, életrajzi regény, családregény, disztópikus regény stb.*

A NARRÁTOR/ELBESZÉLŐ – SZERZŐ

Ki a szerzője és ki az elbeszélője a következő részletnek?

„Én, Csokonai Lili löttem e nyívvél tellyes világra az 1965. esztendőben 17. septembris virradólag Csepel szürke lapályában, az igaz római hitben és hitetlenségben megmaradván hóttig.

Az én idvezült asszonyomat anyámat, az szépséges Várdai Kata asszont vötte ki lsten ez világbúl ugyanez órán, kinek bizon azért gyilkosa vagyok akarat nélkül, úgy.”

(Esterházy Péter)

Ki a szerzője és ki az elbeszélője a következő részletnek?

„2008. február 27-e van. 23 óra 43. Én, aki ezeket a sorokat írom, Karl Ove Knausgård, 1968 decemberében születtem, vagyis ezen sorok lejegyzésének pillanatában harminckilenc éves vagyok. Három gyerekem van, Vanja, Heidi és John, és a második házasságomban élek, Linda Boström Knausgård-ral. Mind a négyen a körülöttem lévő szobákban alszanak, egy malmói lakásban, ahol másfél éve élünk.”

(Karl Ove Knausgård: *Halál, Harcom 1.*)

Fikció – önéletrajzi regény - önéletrajz

AZ ELBESZÉLŐ GYAKORI TÍPUSAI

- Én-elbeszélő – az elbeszélő azonos az egyik szereplővel – rokonság az önéletíró műfajok és a fikciós, szépirodalmi műfajok között

„Amikor hazaérek, mondom Nagymamának, hogy a hétvégén megnyílik a strand, és el akarok menni, kérem szépen, hogy engedjen el, és adjon pénzt fürdőruhára. Nagymama azt mondja, nem bánja, ha akarok, elmehetek, de új fürdőruha nem kell, majd megnézi, úgy emlékszik, hogy megvan még valahol Édesanyám egyik régi fürdőruhája. A múltkor, amikor rakodott, látta is valahol.

Mondani akarom, hogy az nem lesz jó, az csúnya lesz és régi lesz, de inkább nem szólalok meg.”

Dragomán György: *Máglya*

- Harmadik személyű korlátozott tudású elbeszélő - elhallgat
- Harmadik személyű mindentudó elbeszélő

- regény
- novella
- eposz
- monda
- mese
- mítosz
- anekdota
- ballada
- elbeszélő költemény

EPIKAI MŰFAJOK

A REGÉNY

- A regény nagy terjedelmű (főleg) prózai elbeszélő forma.
- Az utóbbi kétszáz évben ismerték el, korábban lenézett műfaj volt.
- Formai szabadsága miatt képes egy társadalom értékrendjét, vagy értékrendjének változását megjeleníteni.
- Nagy terjedelmű, rendszerint hosszú időtartamot felölelő történetet ábrázol szerteágazó cselekménnyel, fő és mellékszereplőkkel. Középpontjában a részletesen ábrázolt háttér előtt játszódó eseménysor áll, a történetészövés mellett azonban fontos szerepet kap a szereplők érzés- és gondolatvilága, esetleg a cselekmény folyamán kibontakozó jellemfejlődése.

A fentiek alapján melyik következő mű nem regény?

- a. Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk
- b. Móricz Zsigmond: Hét krajcár
- c. Gárdonyi Géza: Egri csillagok

A NOVELLA

- A latin szó jelentése újdonság.
- Rövid terjedelmű, zárt szerkezetű kisprózai alkotás, cselekmény egyirányú, nem szerteágazó.
- A világból kis szeletet, a hős életének egy meghatározó mozzanatát mutatja be, ettől feszes, intenzív lesz a történet.
- Kevés szereplő, a lélektani és a társadalmi háttér hiánya jellemzik.
- Szerkezete a sorsfordulatra épül: a cselekmény menetében hirtelen változás áll be, az események tempója felgyorsul, és egyenesen vezet a végkifejlethez.
- Gyakran csattanóra végződik.

AZ EPOSZ

- Hősköltemény. Verses nagyepikai műfaj.
- A klasszikus, antik eposz egy egész népre, nemzetre kiható, nagyszabású küzdelmet mutat be nagy terjedelemben, mesés-legendás formában, csodás elemekkel átszőve.
- Az isteni és emberi világ egyaránt helyet kap benne, hősei rendkívüli emberek, esetleg isteni származásúak, természetfeletti erővel rendelkeznek, illetve természetfeletti erők segítik őket.
- Az egykori események a későbbi kor embere számára példát, mértéket jelentenek saját cselekedeteihez. PL. Homérosz: Íliász és Odüsszeia; Vergilius: Aeneis.
- A komikus eposz a klasszikus eposz formai sajátosságait felhasználva kisszerű tárgyat választ. Az eposzparódia arra is törekszik, hogy az általa parodizált művek világképét, műfaji sajátosságait is nevetségessé tegye (Petőfi Sándor: A helység kalapácsa).

MONDA

- Valamely valós jelenséghez kapcsolódik, de csodás elemekkel beszél keletkezéséről, az illető helyhez, személyhez, jelenséghez fűződő hiedelmekről.
- A mesétől pontosan ez a valós elem különbözteti meg.
- Többnyire elszigetelt történetek, nem kapcsolódnak össze egy nagy, egységes elbeszéléssé, mint a mítoszok.
- Pl. Mátyásról szóló mondák

MESE

- Fiktív cselekményű elbeszélő műfaj.
- Fontos szerepet kap benne a csoda.
- Leggyakoribb fajtái: tündérmese (varázsmese), állatmese.
- Szigorú szabályok: pl. legkisebb testvére győzelme.
- Mesei formulák, elemek.

MÍTOSZ

- A mítosz egyszerre eredetmagyarázat és vallási jellegű epikus szöveg.
- Kulturálisan rendkívül fontos szerepe van.
- A mítoszok összefoglaló neve mitológia.
- Daidalosz és Ikarosz, Prométheusz

ANEKDOTA

- Rövid, az előbeszédben kialakult, népi eredetű epikus történet, de nem önálló szépirodalmi műfaj. Viszont az elbeszélésnek fontos forrása, nyersanyaga.
- Humoros, tréfás, csattanóval végződő történet, hőse rendszerint valamely ismert személy.
- Eredetileg olyan történet lehetett, amely a főhős hivatalos életrajzából kimaradt.
- Az anekdota legnagyobb magyar mestere Mikszáth Kálmán, a kortárs irodalom is táplálkozik belőle.

BALLADA

- Verses kisepikai műfaj (összefüggő történetet mesél el), amelyet erősen átszőnek a lírai elemek (költői sűrítés, verses forma) és a drámai elemek (cselekmény, gyakori párbeszéd forma, tragikusság).
- Jellemző rá a kihagyásos, homályos előadásmód (balladai homály), a sűrített cselekmény, a sok párbeszéd és a lírai monológ.
- Elsősorban népköltészeti műfaj (népballada – Halálra táncoltatott lány, A cséplőgépbe esett lány), amely felé a 18. században fordult az irodalmi érdeklődés, legnagyobb magyar mestere Arany János.

ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNY

- Verses formában írt epikus műfaj.
- Az eposzhoz képest kötetlen, szereplői kevésbé hősiesek (heroikusok).
- Petőfi Sándor: János vitéz, Arany János: Toldi.

A LÍRA

- Az elnevezés a görög „lúra” (húros hangszer) szóból származik. A három műnem egyike, a lírai (általában verses) műfajok összessége.
- Lényege az erős szubjektivitás/személyesség: az érzelmek, hangulatok fontosabbak a külvilág tényeinél, eseményeinél, tárgyainál.
- A jelen idő jellemzi: az én jelen állapotát fejezi ki.
- Lírai én, versbeszélő.
- Az érzelmeket keletkezésük közben ábrázolja.
- Vannak hagyományos lírai műfajok (pl. dal, epigramma, óda), de vannak meghatározhatatlan műfajú, mégis egyértelműen lírai műfajok.
- A műfaji szemponton kívül többféle felosztás létezik:

Témák szerint: szerelmi líra, tájlíra, politikai líra stb.

Terjedelem szerint: félhosszú vers, hosszú vers.

A világhoz való viszonya szerint: gondolati líra, érzelmi líra, hangulati líra stb.

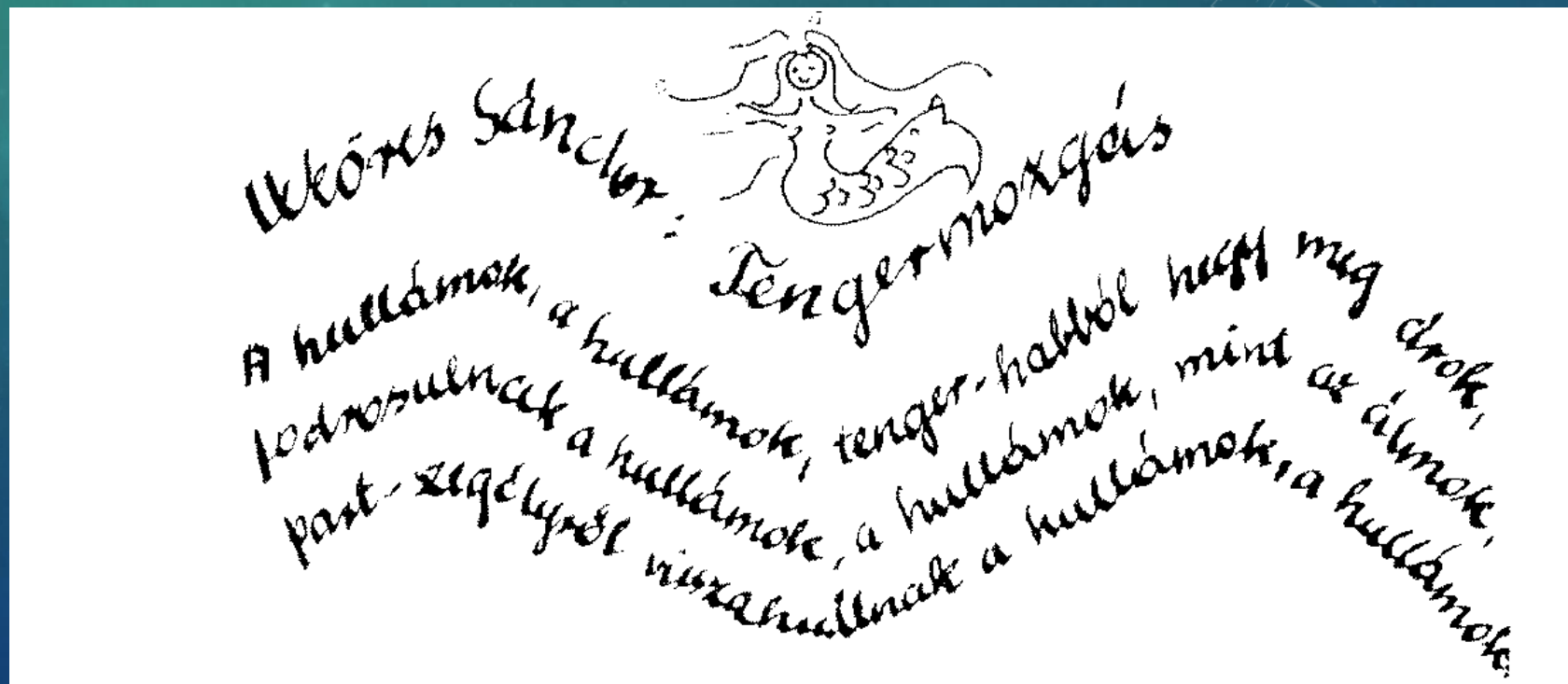
Kommunikációs helyzet szerint: egyéni líra, közösségi líra.

Személyesség foka szerint: szubjektív líra, objektív líra.

Formája szerint: szonett, képvers, szabadvers.

- rímek
- strófákra/versszakokra tagoltság
- verselés – időmértékes, ütemhangsúlyos
- alakzatok, költői képek

A VERSFORMA JELLEMZŐI

DAL

- A legelterjedtebb és legszubjektívebb/legszemélyesebb lírai műfaj.
- Lényege az én közvetlen megszólalása; a benne ábrázolt érzelmek egyneműek.
- Tárnya, szerkezete egyszerű, gyakori az ismétlés.
- A legzeneibb műfaj, rámutat a líra eredetére is.
- Téma szerint léteznek: szerelmi dalok, bordalok, hazafias dalok, bujdosóversek, búcsúversek, katona- és diáknóták, hajnali, esti, éjjeli dalok stb.
- Goethe: Vándor éji dala

nincsen más régen, csak te vagy
éjjel holdról tépsz gombokat
így egymás mellett minden rész egész

úgy szívom lényedet be én
mint légben szálló oxigént
egy Holdról visszatérő űrhajós

rövid a nyár
nélküled már üresek gyümölcsfák
a te hibád
nélküled már monoton a mennyország
a világegyetem túl tág

voltam már használt, rossz tükör
ami mindent folyton felnagyít
rémképek néznek rám, ha nem vagy itt
úgy szívom lényedet be én
mint légben szálló oxigént
egy Marsról visszatérő űrhajós

rövid a nyár
nélküled már üresek gyümölcsfák
a te hibád
nélküled már monoton a mennyország
a világegyetem túl tág

(Hujber Szabolcs: rész-egész)

DAL TÁGAN ÉRTELMEZVE

ELÉGIA

- Görög eredetű, fájdalmas, panaszos hangú lírai műfaj.
- Alapélménye az elmúlás, a boldogság elvesztésének ill. elérhetetlenségének élménye.
- A klasszikus elégia idő- és értékszembesítésen alapszik. Emlékezz vissza a Milyen volt... c. versre!
- Elégikus magatartás rezignált, lemondóan elfogadó.

HIMNUSZ

- Lírai műfaj, vallásos jellegű, az istent, isteneket vagy valamely magasztos tárgyat, eszmét dicsőítő, fennkölt hangvételi, fohászokó ének.
- Kérés fejeződik ki benne, mindig a hiány állapotában keletkezik.
- Legközelebbi műfaji rokonai az óda, az ima, a zsoltár.
- A világi témájú himnuszoköltészet sajátos ága a nemzeti himnusz, amely egy-egy nép összetartozását, öntudatát reprezentálja (Kölcsey Ferenc: Himnusz).

ÓDA

- Lírai műfaj; magasztos tárgy és ennek megfelelően emelkedett hangnem, pátosz jellemzi.
- **Címzettje és megszólítottja** gyakran egy jelentős személyiség vagy egy fogalom.
- Magasrendű, fennkölt témáról (istenek, ember és a haza sorsa, egy érzés, eszmény, magatartás) szól.
- Módszere szerint: dicsőítő és bölcselkedő.
- Radnóti Miklós: Tétova óda

RÁADÁSKÉNT: A LIMERICK

- A **limerick** kötött formájú, ötsoros vers, jellemzően abszurd, humoros vagy obszcén elemekkel.

Hétalvó volt Csipkerózsika,
horkolt a rózsás kis nózija.

Jöttek a hercegek,

"Keljél föl!" "Nem kelek."

"Kelj föl!" "Nem." Kelj föl!" "Nem." "Jó, szia."

(Varró Dániel)

A DRÁMA

- A műnem elnevezése a görög „drán” (cselekedni) szóból származik. A három irodalmi műnem egyike.
- A drámai mű **esemény**sor ábrázol, de az eseményeket, a szereplők jellemét, gondolatait, egymáshoz való viszonyát az **alakok párbeszédeiből (dialógusaiból) és magánbeszédeiből (monológjaikból)** tudjuk meg.
- Általában közönség előtti, színházi előadásra készül, a befogadókól közvetlen hatás kiváltására törekszik.
- Két alapvető műfaja a komédia (esztétikai minősége: komikum) és a tragédia (esztétikai minősége: tragikum).
- Arisztotelész szerint legfőbb hatása a **katarzis**: az a hatásmód, amellyel a műalkotás az embert a köznapok világából kiemeli és magasabb, megtisztult erkölcsi-lelki világba helyezi.
- Hagományos szerkezeti egységei: **expozíció** (bevezető rész); **bonyodalom** (konfliktust késleltető mozdulatokkal); **tetőpont** (válság, az erők összecsapása); **sorsfordulat** (felismerés, katasztrófa kezdete; feloldás (végekifejlet)).

A DRÁMA MŰNEME

Tágabb értelemben drámának tekintünk minden párbeszédés (tehát dramatikus) formában írt, néhány oldalnál hosszabb, színpadon előadható művet.

ÚJ FOGALMAK

- eposz, katarzis, mindentudó elbeszélő, én-elbeszélő, versbeszélő, komikum és tragikum (esztétikai kategóriák, minőségek), expozíció (bevezető rész – a dráma része), felvonás, jelenet, szubjektivitás (személyesség), objektivitás (tárgyilagosság),

FORRÁSOK

- Alföldy Jenő: Irodalmi fogalomtár
- Kappanyos András: A magyar irodalom képes atlasza
- enciklopedia.fazekas.hu
- <https://tudasbazis.sulinet.hu>

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!